

Redakcja: Beata Surmacz (dyrektor IEŚ), Tomasz Stępniewski (z-ca dyrektora IEŚ),
Agnieszka Zajdel (sekretarz redakcji), Aleksandra Kuczyńska-Zonik, Jakub Olchowski,
Konrad Pawłowski, Agata Tatarenko

Nr 361 (58/2021) | 31.03.2021

ISSN 2657-6996

© IEŚ

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

Łotwa: podnoszenie wieku emerytalnego reakcją na starzenie się społeczeństwa

Starzenie się społeczeństwa jest problemem całej Europy. Aby sprostać wyzwaniom związanym ze wzrostem kosztów finansowania systemu opieki społecznej, Łotwa podnosi wiek emerytalny. Dotychczasowe działania mogą okazać się niewystarczające, tym bardziej że Komisja Europejska wzywa do bardziej odważnych zmian w tym zakresie. Władze Łotwy w obawie przed wzrostem niezadowolenia społecznego na razie nie podejmują tematu głębszej reformy systemu emerytalnego, opieki zdrowotnej czy systemu edukacji.

Starzejące się społeczeństwo. Łotwa znajduje się w grupie państw notujących największe spadki liczby ludności w ciągu ostatnich lat, a ta tendencja ma się utrzymać przez następne dziesięciolecia. Według przewidywań Komisji Europejskiej do 2070 r. społeczeństwo Łotwy ma się zmniejszyć o ponad jedną trzecią. Z kolei w ocenie Instytutu Pomiarów i Ocen Stanu Zdrowia (*Institute for Health Metrics and Evaluation*, IHME) aż o 78% do 2100 r. – z 1,95 mln do zaledwie 430 tys. mieszkańców („Komentarze IEŚ”, nr 243). Dane te potwierdzają dynamikę procesu starzenia się społeczeństwa. Obecnie udział osób w wieku 65 lat i więcej w ogólnej populacji na Łotwie jest równy średniej unijnej i wynosi 20%. W ciągu ostatnich dziesięciu lat odsetek ten wzrósł o dwa punkty procentowe. Spośród państw Europy Środkowej szybszy wzrost zanotowały Czechy i Polska, ale wciąż pozostaje on na niższym poziomie niż średnia UE (odpowiednio 19,6% i 17,7%).

Co więcej, prognozy wskazują, że Łotwa będzie państwem, w którym w największym stopniu wzrośnie oczekiwana długość życia. Obecnie ma jedną z najniższych wartości w UE – wynosi 70 lat, ale w perspektywie 2070 r. ma wzrosnąć o 12 lat (w przypadku mężczyzn). W związku z tym zwiększyłby się również współczynnik obciążenia emerytalnego, co oznacza, że na każdą osobę w wieku poprodukcyjnym przypadłoby mniej niż dwie osoby w wieku produkcyjnym. Zgodnie z przewidywaniami Komisji Europejskiej z tego powodu łotewska gospodarka może doświadczyć największego wzrostu kosztów starzenia się społeczeństwa – nawet o 13% do 2070 r. Będzie to wymagało radykalnej reformy systemu emerytalnego.

W trakcie reformy. Rosnąca liczba osób w wieku emerytalnym ma wiele konsekwencji. Jednym z głównych wyzwań są koszty zapewnienia odpowiedniej opieki zdrowotnej i pomocy socjalnej. Na Łotwie, podobnie jak w większości państw europejskich, sposobem na zmniejszenie tych wydatków jest wydłużenie wieku emerytalnego.

Od 2014 r. na Łotwie jest on corocznie podwyższany o trzy miesiące. Obecnie zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn wynosi 64 lata, a docelowo w 2025 r. ma zostać podniesiony do 65 lat. Od 2014 r. zmianie uległy także wymagania co do możliwości ubiegania się o emeryturę (wydłużono wymagany okres ubezpieczenia z 10 do 15 lat, a od 1 stycznia 2025 r. wyniesie on 20 lat). Osoby mające co najmniej 30 lat pracy mogą ubiegać się o wcześniejszą emeryturę w wieku 62 lat. Od 2021 r. znacząco wzrosła natomiast minimalna emerytura i obecnie wynosi 136 euro (przy minimalnej płacy 500 euro), a za każdy kolejny rok powyżej 15 lat wymaganych do przyznania emerytury zwiększa się tę kwotę o dwa procent w stosunku do minimalnej podstawy wymiaru emerytury. Ustalono również, że minimalne wartości emerytur i świadczeń będą weryfikowane co najmniej raz na trzy lata. Powyższe zmiany wynikały z orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 2020 r., który stwierdził, że dotychczasowa metoda ustalania wartości minimalnej emerytury jest niezgodna z Konstytucją Łotwy. Mimo stabilnych świadczeń realizowanych przez państwo odsetek osób starszych narażonych na ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego (AROPE) jest na Łotwie najwyższy (49%) w całej UE (19%) („Komentarze IEŚ”, nr 345). Odsetek ten dodatkowo wzrasta w przypadku kobiet w wieku powyżej 65 lat. Biorąc pod uwagę fakt, że w 2019 r. kobiety na Łotwie zarabiały średnio o 21% mniej niż mężczyźni, wysokość ich emerytur uzależniona od wynagrodzenia czy długości życia zawodowego będzie relatywnie niższa niż w przypadku mężczyzn. Obecnie średnia emerytura kobiet na Łotwie jest o 11% niższa.

Komisja Europejska rozpoczyna konsultacje społeczne. W odpowiedzi na wysoki odsetek osób w wieku przedemerytalnym i emerytalnym pod koniec stycznia br. Komisja Europejska zainicjowała debatę publiczną na temat wyzwań i możliwości związanych ze starzeniem się społeczeństw. Obywatele i organizacje społeczne ze wszystkich państw członkowskich UE mogą uczestniczyć w konsultacjach elektronicznych do 21 kwietnia. Problem nie dotyczy więc jedynie Łotwy, ale całej UE, w której, według szacunków, do 2070 r. odsetek osób powyżej 65 roku życia wzrośnie aż do 30%, a odsetek osób w wieku powyżej 80 lat podwoi się, osiągając 13%.

Spoceniestwo na Łotwie sceptycznie odnosi się do możliwości podniesienia wieku emerytalnego powyżej 65 lat. Przeniesienie powyższych kwestii na szczebel polityczny mogłoby więc wzbudzić niezadowolenie społeczne i pogłębić istniejący już kryzys rządowy („Komentarze IEŚ”, nr 330). Mimo że obecnie nie planuje się żadnych dodatkowych działań w tym zakresie, Łotwa będzie

zmuszona podjąć taką dyskusję w przeciągu najbliższej dekady. Kwestia ta jest tym bardziej problematyczna, że wiele osób w wieku przedemerytalnym znajduje się w grupie bezrobotnych lub obawia się utraty pracy. Społeczeństwo byłoby więc bardziej przychylne podnoszeniu wieku emerytalnego, gdyby istniała pewność, że nie stracą pracy w okresie poprzedzającym osiągnięcie wieku emerytalnego. Obawy budzą również kwestie możliwości kontynuowania pracy przez sześćdziesięciolatków mających problemy zdrowotne, a także konieczność dostosowywania przedstawicieli starszych generacji do potrzeb rynkowych (m.in. w zakresie kompetencji cyfrowych). Bez poważnych zmian w systemie opieki zdrowotnej czy systemie edukacji podnoszenie wieku emerytalnego może okazać się nieskuteczne.

Wnioski. Z uwagi na postępujący proces starzenia się społeczeństwa Łotwa, podobnie jak inne państwa europejskie, staje przed licznymi wyzwaniami związanymi z zapewnieniem efektywności systemu zabezpieczeń społecznych i stabilnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Jednym z rozwiązań jest podniesienie wieku emerytalnego, które ma na celu utrzymanie równowagi systemu świadczeń emerytalnych pomiędzy wpływami pochodzącymi ze składek a wydatkami na emerytury. Wyzwaniem będzie jednak zachęcenie osób starszych do pozostania na rynku pracy lub zapewnienie im ochrony w przypadku, gdy będzie im grozić utrata pracy przed osiągnięciem wymaganego wieku. Dłuższa aktywność zawodowa przekłada się bowiem na wyższą emeryturę, a tym samym prowadzi do poprawy efektywności całego systemu emerytalnego.

Kolejna zmiana w systemie emerytalnym czeka Łotwę zapewne w obecnej dekadzie, jednak konieczne będą również zmiany w sferze ochrony zdrowia, kształcenia czy warunków pracy, wynikających z zatrudnienia znacznego odsetka osób powyżej 55 roku życia. Obecnie niestabilna sytuacja spowodowana pandemią COVID-19 nie sprzyja takim dyskusjom, a wręcz może jeszcze zwiększać napięcia polityczno-społeczne na Łotwie.

W przeciwieństwie do wielu państw Unii Europejskiej, na Łotwie osoby starsze są szczególnie narażone na ubóstwo i marginalizację. Ten stan może się pogarszać w sytuacjach kryzysowych. Cięcia świadczeń i redukcje etatów mogą dotkliwie odczuć kobiety, a także osoby w wieku przedemerytalnym. Brak środków finansowych połączony z chorobą, niepełnosprawnością czy samotnością może znacząco obniżyć jakość życia osób starszych, a tym samym zwiększyć obciążenia państwa na rzecz tej grupy. Będzie to stanowić kolejne wyzwanie dla spójności społecznej na Łotwie.